

Yoğun Bakım Hemşirelerinin COVID-19 Pandemisinde GETAT'a Yönelik Bilgi ve Uygulamaları

Dilek TALHAOĞLU¹ Hümevra YÜKSEL*² Mürüvvet BAŞER³

¹Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Türkiye

²*Nevşehir Devlet Hastanesi, Türkiye

³Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Türkiye

Makale Bilgisi

Makale Geçmişi

Geliş Tarihi: 17.10.2022

Kabul Tarihi: 15.07.2023

Yayın Tarihi: 25.04.2024

Keywords

COVID-19,
Hemşire,
Yoğun bakım.

ÖZET

Bu çalışma yoğun bakım hemşirelerinin COVID-19 hastalığından korunmak ya da hastalığın tedavi sürecinde uyguladıkları (GETAT) yöntemleri ile koruyucu uygulamalarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışma, devlet hastanelerinin yoğun bakım ünitelerinde 15 Eylül- 15 Aralık 2021 tarihleri arasında çalışan 100 hemşire ile tamamlanmıştır. Kesitsel ve tanımlayıcı türde bir çalışmadır. Çalışmanın etik kurul izni alınmıştır. Veri toplama sürecinde çevrimiçi anket formu ile toplanmıştır. Anket formu sosyo-demografik özellikleri ve GETAT ile ilgili bilme ve uygulama durumları bulunmaktadır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ve basıklık-çarpıklık kullanılarak değerlendirildi. İstatistiksel anlamlılık için $p < 0.05$ kabul edilmiştir. Çalışmaya katılan hemşirelerin %88'i akupunktur uygulamasını, %62'si aromaterapiyi, %80'i ozon tedavisini, %41'i biyoenerjiyi, %85'i gevşeme teknikleri ve meditasyon uygulamasını, %85'i hidroterapi ve kaplıca uygulamasını, %79'u hipnoz uygulamasını, %90'ı dua ve namazı, %96'sı masajı, %77'si resim, sanat ve dans terapisini, %44'ü terapatik dokunuşu, %77'si yogayı, %80'i fitoterapiyi bildiklerini, yoğun bakım hastaları için %29'u masajı, %27'si ozon tedavisini, uyguladıklarını; kendileri için ise COVID-19 tanısı alan hemşirelerin oldukları dönemde daha çok bitkisel tedaviler (%23), ozon tedavisi (%16), aromaterapi (%8) ve yoga (%3) seçeneklerini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim durumu ile GETAT yöntemlerinden aromaterapi bilme ve uygulama durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.005$). Hemşirelerin GETAT uygulamaları ile ilgili daha fazla araştırma yapmaları ve hemşirelik bakımında GETAT yöntemlerini entegre ederek bilgi durumlarını artırmaları önerilmektedir.

Knowledge and Applications of Intensive Care Nurses on GETAT in the COVID-19 Pandemic

Article Info

Article History

Received: 17.10.2022

Accepted: 15.07.2023

Published: 25.04.2024

Keywords

COVID-19,
Nursing,
Intensive care.

ABSTRACT

This study aims to determine the preventive practices utilized by intensive care nurses against COVID-19 disease, including the application of Traditional and Complementary Medicine (TCM) methods during the treatment process of the disease. The study was completed with 100 nurses working in the intensive care units of state hospitals between September 15 and December 15, 2021. Ethics committee permission was obtained. Data collection was conducted through an online questionnaire encompassing participants socio-demographic characteristics as well as their knowledge and implementation of Traditional and Complementary Medicine (TCM). The normal distribution of data was assessed using the Kolmogorov-Smirnov test and kurtosis-skewness. Statistical significance was determined at $p < 0.05$. Among the nurses the usage rate for various complementary therapies were as follow: acupuncture (88%), aromatherapy (62%), ozone therapy (80%), bioenergy (41%), relaxation techniques (85%), hydrotherapy/spa (83%), and hypnosis (79%). Additionally a high percentage of nurses were familiar with certain practices: prayer/prayer practice (90%), massage (96%), reflexology (41%), painting, music, and dance therapy (77%), therapeutic touch (56%), yoga (77%), and phytotherapy (80%). Among themselves, nurses who were diagnosed with COVID-19 primarily employed herbal treatments (23%), ozone therapy (16%), aromatherapy (8%), and yoga (3%) during their recovery period. An analysis revealed a statistically significant correlation between educational attainment and familiarity with, as well as the utilization of aromatherapy, a form of TCM ($p < 0.005$). Nurses are encouraged to engage in further research on TCM practices and enhance their knowledge by incorporating these methods into their nursing care practices.

To cite this article

Talhaoğlu D, Yüksel H, Başer M, (2024). Yoğun bakım hemşirelerinin COVID-19 pandemisinde GETAT'a yönelik bilgi ve uygulamaları. *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-97.
<https://doi.org/10.51123/jgehes.2024.114>

*Sorumlu Yazar: Hümevra Yüksel, humevragecici@gmail.com

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

GİRİŞ

Yeni koronavirüs veya şiddetli akut solunum sendromu koronavirüs 2'nin (SARS-CoV-2) neden olduğu Coronavirus hastalığı 2019 (COVID-19) pandemisi tüm dünyayı etkilemiş ve önemli ölçüde morbidite ve mortaliteye neden olmuştur (Charan ve ark., 2021; Ganguly ve Bakhshi, 2020). COVID-19 tedavisinde hidrosiklorokin, azitromisin, favipiravir, remdesivir, lopinavir/ritonavir gibi ilaçlar kullanılmaktadır (Mutlu ve ark., 2020). Yeni aşı çalışmaları dâhil olmak üzere yeni müdahaleler içeren klinik denemeler yapılmaktadır. COVID-19'a yönelik yeterli farmakoterapötik yaklaşım eksikliği göz önüne alındığında Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT) yöntemlerine yönelik talepte bir artış olduğu da kaydedilmiştir (Paudyal ve ark., 2021; Soveri ve ark., 2021). Özellikle zengin bir geleneksel tıp geçmişine sahip olan Çin ve Hindistan gibi ülkelerde, geleneksel ilaçların COVID-19'u tedavi etmedeki etkinliği de araştırılmaktadır (Charan ve ark., 2021; Ganguly ve Bakhshi, 2020; Shankar ve ark., 2020). Bir sistematik inceleme, geleneksel Çin tıbbının “Batı tıbbi” ile entegrasyonunun, COVID-19'da daha iyi semptom yönetimi sağladığını ve iyileşme oranlarının arttığını ileri sürmüştür. Yapılan çalışmada ayrıca genel tıp yöntemlerinin COVID-19'da meydana gelen ateş, öksürük, balgam çıkarma, yorgunluk, göğüs sıkışması ve iştahsızlık üzerine pozitif etkileri olduğu, COVID-19 için kullanılan ilaçların etkisini değiştirmediği belirtilmiştir (Liu ve ark., 2020).

Hindistan Hükümeti, COVID-19'u önlemek veya tedavi etmek için müdahale geliştirmek amacıyla Ayurveda, Yoga ve Naturopathy, Unani, Siddha ve Homeopati kavramlarının baş harflerini kullanarak disiplinlerarası AYUSH Bakanlığı'nı kurmuştur (Charan ve ark., 2021; Muthappan ve Ponnaiah, 2020). AYUSH Bakanlığı tarafından yayınlanan kılavuz, ateş, öksürük ve solunum sıkıntısı gibi çeşitli rahatsızlıklar için uzun yıllardır kullanılmakta olan Ayurvedik ilaçların çok yönlü yaklaşımının yanı sıra bağışıklığı iyileştirmeye ve uygun beslenmeye yardımcı olmaya odaklanmayı planlamıştır (Ganguly ve Bakhshi, 2020; Tillu ve ark., 2020). Yapılan çalışmalarda COVID-19 dan korunmak için insanların zencefil ve zerdeçalın kuru formlarını tükettikleri de bildirilmektedir (Kaplan, 2020; Nugraha ve ark., 2020). Konakci ve ark. (2020) yapmış oldukları bir çalışmada Türk toplumunun büyük çoğunluğunun önleyici veya koruyucu tedavilere ilgi duyduğu belirtilmiştir. Çalışma sonucunda COVID-19'a karşı uygulanan geleneksel yöntemlerden %1,3'ünün terapötik uygulamalar, %77,5'inin biyolojik temelli uygulamalar (bitkisel ürünler, gıda, vitaminler, mineraller ve probiyotikler, çaylar vb.) ve %20,6 da zihin-beden uygulamalarının (yoga, meditasyon, nefes egzersizleri, imgeleme, vb.) olduğu belirtilmiştir (Konakci ve ark., 2020).

Modern tıbbın henüz çare bulamadığı, ilaç ve aşı çalışmalarının devam ettiği süreçte tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de insanların virüsten korunmak için “alternatif” yol/yöntemler aradığı ve başvurduğu bir dönem yaşanmaktadır (Kaplan, 2020). Böylece daha fazla sayıda sağlık profesyoneli bu konuyla ilgilenmeye ve bu konuda çalışmaya başlamıştır.

Sağlık sisteminde önemli role sahip olan hemşirelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik tutum ve yaklaşımlarını bilmek önemlidir. Hemşirelerin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının kullanım durumunu bilmesi, bilimsel yönünü, uygulanacağı, uygulanamayacağı durumları bilmesi, bu konuda hastasına danışmanlık yapması oluşan sağlık problemini çözmesine veya olumsuz durumları engellemesine yardımcı olacaktır.

Bu çalışma yoğun bakım hemşirelerinin COVID-19 hastalığından korunmak ya da hastalığın tedavi sürecinde uyguladıkları GETAT yöntemleri hastaların hastal ile koruyucu uygulamalarını belirlemek amacıyla tasarlanmıştır. Literatürde yoğun bakım hemşirelerinin bildiği ve uyguladığı GETAT uygulamalarına yönelik yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır, çalışmanın bu yönüyle özgün olduğu ve elde edilen sonuçların literatürdeki bilgi eksikliğini kapatacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Türü ve Deseni

Çalışma kesitsel ve tanımlayıcı tipte bir araştırmadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul, Ankara, İzmir, Osmaniye, Mersin, Kayseri ve Nevşehir Devlet Hastanelerinin yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşireler oluşturdu. Araştırma verileri 15 Eylül – 15 Aralık 2021 tarihleri arasında rastgele olmayan örnekleme metotlarından olan kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak ve Yoğun bakım ünitesi (YBÜ) hemşireleri örnekleme dâhil edilerek çalışma sonucunda yapılan güç analizine göre hesaplanan istatistiksel güç % 90 bulundu ve çalışma sonlandırıldı. Veri toplama sürecinde toplam 300 hemşireye ulaşıldı ve katılım daveti gönderilmiş olup, araştırmayı kabul eden 100 hemşire araştırmanın örneklemini oluşturdu. Çalışmaya yalnızca yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşireler dâhil edildi. Araştırmada dâhil edilme kriteri olarak; 18 yaş üstü, yoğun bakımda çalışan hemşireler, COVID-19 tanısı alan hastalara bakım veren hemşireler oluşturmuştur. Dâhil edilmeme kriterleri olarak 18 yaşından küçük, yoğun bakım ünitelerinde çalışmayan hemşireler, COVID-19 tanısı alan hastalara bakım vermeyen hemşireler oluşturmaktadır.

Soru 1: Yoğun bakım ünitesinde çalışan hemşirelerin GETAT uygulamaları hakkında bilgileri var mıdır?

Soru 2: Yoğun bakım ünitesinde çalışan hemşireler GETAT uygulamalarını COVID-19 sürecinde kendileri için kullandılar mı?

Soru 3: Yoğun bakım ünitesinde çalışan hemşireler GETAT uygulamalarını COVID-19 sürecinde hastaları için kullandılar mı?

Verilerin Toplanması

Veri toplama sürecinde çevrimiçi anket formu (Google Form) kullanılarak, katılımcılara WhatsApp, e-posta ve kişisel ilişkiler yoluyla ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan hemşireler web sitesi bağlantısını açabilen bilgisayar veya akıllı telefon aracılığıyla anket formunu doldurmuştur.

Anket formun araştırmanın amacı, verilerin gizlilik esasına dayalı olarak sunulacağı ve araştırmaya katılımın gönüllük esasına bağlı olduğunu içeren bir davet mektubu şeklinde gönderilmiştir. Anketin başlangıcında araştırmaya katılıma onay verme ile ilgili bir madde yer almış olup, araştırmaya katılmayı kabul eden hemşirelerden veri toplanmıştır. İki bölümden oluşan anket formunun ilk bölümünde hemşirelerin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, kronik hastalık öyküsü ve yoğun bakım ünitelerinde çalışma sürelerini içeren beş sorudan bulunmaktadır. Anket Formunun Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları' na yönelik bölümü literatür taranarak (Kahraman ve Kırkan, 202; Konakci ve ark., 2020; Köse ve ark., 2018) ve uzman görüşü alınarak oluşturuldu. Anket ortalama 15 dakika sürede dolduruldu. Bu bölümde; yoğun bakım hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ile ilgili eğitim alma, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarını bilme ve kullanma durumu, yoğun bakım ünitelerinde sıklıkla kullanılan GETAT uygulamaları ve yoğun bakım hemşirelerinin COVID-19 sürecinde kullanılan GETAT uygulamalarını belirlemeye dönük altı sorudan oluşturuldu.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 24.0 (Statistical Package For Social Science) paket programı kullanılarak değerlendirildi. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi

ve basıklık-çarpıklık kullanılarak değerlendirildi. Tanımlayıcı verilerin değerlendirilmesinde frekans, yüzdelik, aritmetik ortalama, ki- kare, standart sapma ve ortanca kullanıldı.

BULGULAR

Çalışmaya katılan hemşirelerin yaş ortalaması 28.9 ± 4.5 , %73'ü kadın ve %75'i lisans mezunudur. 1-5 yıl çalışma süresi olan hemşirelerin yüzdesi 55.0 iken, yoğun bakımlarda 1-5 yıldır çalışanların yüzdesi 75'0'dır. Çalışmaya katılan hemşirelerden %86.0'ının GETAT ile ilgili herhangi bir eğitim almadığı, %68.0'ının ise bu konuyla ilgili eğitim almak istediği belirtmiştir. Hemşirelerin % 87'sinin kronik hastalığı bulunmamaktadır (Tablo 1).

Tablo 1

Hemşirelerin Tanıtıcı Özellikleri

ÖZELLİKLER	ORT.±SS	MİN.-MAKS.
Yaş	28.9 ± 4.5	22-46
<i>N(%)</i>		
Cinsiyet		
Kadın	73 (73.0)	
Erkek	27 (27.0)	
Mezuniyet düzeyi		
Yüksek Lisans	19 (19)	
Lisans	75 (75.0)	
Ön Lisans	3 (3.0)	
Sağlık Meslek Lisesi	3 (3.0)	
Çalışma yılı		
1-5 yıl	55 (55.0)	
6-10 yıl	29 (29.0)	
11-20 yıl	16 (16.0)	
Çalışılan yoğun bakım		
COVID Yoğun Bakım	60 (60.0)	
Cerrahi Yoğun Bakım	11(11.0)	
Dahiliye Yoğun Bakım	14(14.0)	
Genel Yoğun bakım	15(15.0)	
Çalışma yılı		
1-5 yıl	75 (75.0)	
5-10 yıl	18 (18.0)	
10-15 yıl	7 (7.0)	
Kronik hastalık durumu		
Evet	13(13.0)	
Hayır	87(87.0)	
GETAT ile ilgili eğitim alma durumu		
Evet	14(14.0)	
Hayır	86(86.0)	
GETAT ile ilgili eğitim almayı isteme durumu		
Evet	68(68.0)	
Hayır	32(32.0)	

Hemşirelerin %88'i akupunktur uygulamasını, %62'si aromaterapiyi, %80'i ozon tedavisini, %41'i biyoenerjiyi, %85'i gevşeme teknikleri ve meditasyon uygulamasını, %85'i hidroterapi ve kaplıca uygulamasını, %79'u hipnoz uygulamasını, %90'ı dua ve namazı, %96'sı masajı, %77'si resim, sanat ve dans terapisini, %44'ü terapatik dokunuşu, %77'si yogayı, %80'i fitoterapiyi bildiklerini ifade etmişlerdir.

Hemşirelerin GETAT uygulamalarını kendilerinde kullanma durumuna ilişkin bulgular incelendiğinde, hemşirelerin % 16'sının akupunktur uygulamasını, %19'unun aromaterapiyi, %25'inin ozon tedavisini, %11'inin biyoenerjiyi, %48'inin gevşeme tekniklerini ve meditasyon uygulamasını, %37'sinin hidroterapi ve kaplıca uygulamasını, %6'sının hipnoz uygulamasını, %70'inin dua ve namazı, %72'sinin masajı, %13'ünün refleksoloji uygulamasını, %43'ünün resim, sanat ve dans terapisini, %26'sının terapatik dokunuşu, %21'sinin yogayı, %45'inin fitoterapiyi uyguladıkları tespit edilmiştir (Tablo 2).

Çalışmaya katılan hemşireler, yoğun bakım hastaları için %29'u masajı, %27'si ozon tedavisini, %14'ü müzik, %10'u terapatik dokunma uyguladıklarını; kendileri için ise COVID oldukları dönemde daha çok bitkisel tedaviler (%23), ozon tedavisi (%16), aromaterapi (%8) ve yoga (%3) seçeneklerini kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 2

Hemşirelerin GETAT Uygulamaları Bilme ve Kullanma Durumu

	BİLME DURUMU		KULLANMA DURUMU	
	Bilen N (%)	Bilmeyen N (%)	Kullanan N (%)	Kullanmayan N (%)
Akupunktur	88(88.0)	12(12.0)	16 (16.0)	84 (84.0)
Aromaterapi	62(62.0)	28(28.0)	19 (19.0)	72(72.0)
Ozon tedavisi	80(80.0)	20(20.0)	25 (25.0)	75 (75.0)
Biyoenerji	41(41.0)	59(59.0)	11(11.0)	89(89.0)
Gevşeme teknikleri	85(85.0)	15(15.0)	48(48.0)	52(52.0)
Hidroterapi/kaplıca	83(83.0)	17(17.0)	37(37.0)	63(63.0)
Hipnoz	79(79.0)	21(21.0)	6(6.0)	94(94.0)
Dua/namaz	90(90.0)	10(10.0)	70(70.0)	30(30.0)
Masaj	96(96.0)	4(4.0)	72(72.0)	18(18.0)
Refleksoloji	41(41.0)	59(59.0)	13(13.0)	87(87.0)
Resim, müzik,dans terapi	77(77.0)	23(23.0)	43(43.0)	57(57.0)
Terapatik dokunuş	56(56.0)	44(44.0)	26(26.0)	74(74.0)
Yoga	77(77.0)	23(23.0)	21(21.0)	79(79.0)
Fitoterapi	80(80.0)	20(20.0)	45(45.0)	55(55.0)

Eğitim durumu ile GETAT yöntemlerinden aromaterapi bilme ve uygulama durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p<0.005$). Lisans üstü eğitim alan hemşirelerin % 84.2'sinin aromaterapi yöntemini bildiği; %52.6'sının aromaterapi yöntemini uyguladığı tespit edilmiştir.

Çalıştığı klinik ile GETAT yöntemlerinden masaj yöntemini bilme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ($\chi^2=0.774$; $p=0.000$) olsa da masaj yöntemini uygulama arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($\chi^2=28.173$; $p=0.209$). Tablo 3 incelendiğinde cerrahi yoğun bakım servisinde çalışan hemşirelerin tamamının masaj yöntemini uyguladığı belirlenmiştir.

Çalışma süresi ile GETAT yöntemlerinden resim, müzik, dans terapi bilme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($\chi^2=9.328$ $p=0.053$). Çalışma süresi 1-5 yıl olan 47 hemşirenin (%85.4) resim, müzik, dans terapi yöntemini bildiği, çalışma süresi 1-5 yıl olan hemşirelerin resim, müzik, dans terapi yöntemini bilme oranının 6-10 yıl ve 11-20 yıl süreyle çalışan hemşirelere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3*GETAT Uygulamalarının Eğitim Düzeyi, Çalışılan Klinik ve Çalışma Süreleri ile İlişkilerinin İncelenmesi*

GETAT Uygulamaları	Eğitim Düzeyi			Çalışılan Klinik			Çalışma Süresi				Toplam (N=100)	
	Lisans Öncesi (N=6)	Lisans (N=75)	Lisans Üzeri (N=19)	COVID Y.B (N=60)	Dahiliye Y.B (N=14)	Cerrahi Y.B. (N=11)	Genel Y.B. (N=15)	1-5 Yıl (N=55)	6-10 Yıl (N=29)	11-20 Yıl (N=15)		20 Yıl Üzeri (N=1)
Aromaterapi bilme												
Evet	3 (%50)	43(%57.3)	16 (%84.2)	31 (%51.6)	12 (%85.7)	10 (%90.9)	9(%60)	35 (%63.6)	16 (%55.1)	9 (%60)	1 (%100)	62 (%62)
Hayır	3 (%50)	32 (%42.7)	3 (%15.8)	19(%48.3)	2 (%14.3)	1 (%9.1)	6 (%40)	20 (%36.4)	13 (%44.9)	5 (%40)	-	38 (%38)
İstatistiksel analiz*												
Olasılık		p=0.000			$\chi^2=27.202$ p=0.247			$\chi^2=1.893$ p=0.755				
Aromaterapi uygulama												
Evet	-	9 (%12)	10 (%52.6)	10 (%16.6)	4 (%28.5)	3(%27.2)	2 (%13.3)	12 (%21.8)	6 (%20.6)	1 (%6.6)	-	19 (%19)
Hayır	6(%100)	66 (%88)	9 (%47.4)	50 (%83.4)	10 (%71.5)	8 (%72.8)	13(%86.7)	43 (%78.2)	23 (%79.4)	14 (%93.4)	1 (%100)	81(%81)
İstatistiksel analiz		$\chi^2=17.759$ p=0.001**			$\chi^2=14.839$ p=0.900			$\chi^2=2.086$ p=0.720				
Olasılık		p=0.001**			p=0.900			p=0.720				
Ozon bilme												
Evet	6(%100)	60(%80)	15 (%73.6)	51 (%85)	11 (%78.5)	9 (%81.8)	10(%66.6)	48(%87.2)	22 (%75.8)	9 (%60)	1 (%100)	80 (%80)
Hayır	-	(%20)	5(%26.4)	9(%15)	3 (%21.5)	5 (%18.2)	5 (%33.4)	7(%12.8)	7 (%24.2)	5 (%40)	-	20 (%20)
İstatistiksel analiz		$\chi^2=2.086$ p=0.720			$\chi^2=25.481$ p=0.326			$\chi^2=8.539$ p=0.074				
Olasılık		p=0.720			p=0.326			p=0.074				
Ozon uygulama												
Evet	3(%50)	15 (%20)	7 (%36.8)	18(%30)	4 (%28.5)	2 (%18.1)	1 (%6.6)	12 (%21.8)	9 (%31.0)	4 (%26.6)	-	25(%25)
Hayır	3(%50)	60 (%80)	12 (%63.2)	42 (%70)	10 (%71.5)	9 (%81.9)	14(%93.4)	43(%78.2)	20 (%69.0)	11 (%73.3)	1(%100)	75 (%75)
İstatistiksel analiz		p=0.150			$\chi^2=13.112$ p=0.950			$\chi^2=1.622$ p=0.805				
Olasılık		p=0.150			p=0.950			p=0.805				
Gevşeme teknikleri tedavisi bilme												
Evet	6(%100)	64(%85.3)	15 (%78.9)	53 (%88.3)	13 (%92.8)	8 (%72.8)	11 (%73.3)	48(%87.2)	23 (%79.3)	12 (%80)	1 (%100)	85(%85)
Hayır	-	11 (%14.7)	4 (%21.1)	7 (%11.7)	1(%7.2)	3(%27.2)	4 (%26.7)	7(%12.8)	6(%20.7)	2 (%20)	-	15 (%15)
İstatistiksel analiz		p=0.657			$\chi^2=24.414$ p=0.381			$\chi^2=1.318$ p=0.858				
Olasılık		p=0.657			p=0.381			p=0.858				
Gevşeme teknikleri tedavisi uygulama												
Evet	6(%100)	36(%48)	12 (%63.2)	26(%43.3)	9 (%64.2)	8(%72.8)	6 (%40)	23(%23)	16 (%55.1)	7 (%46.6)	1 (%100)	48 (%48)
Hayır	-	39 (%52)	7 (%36.8)	34 (%56.7)	5(%35.8)	3 (%27.2)	9(%60)	32(%32)	13 (%44.9)	8 (%53.4)	-	52 (%52)
İstatistiksel analiz		p=0.063			$\chi^2=25.373$ p=0.331			$\chi^2=3.629$ p=0.459				
Olasılık		p=0.063			p=0.331			p=0.459				

Tablo 3'ün devamı

GETAT Uygulamalarının Eğitim Düzeyi, Çalışılan Klinik ve Çalışma Süreleri ile İlişkilerinin İncelenmesi

GETAT Uygulamaları	Eğitim Düzeyi			Çalışılan Klinik				Çalışma Süresi			Toplam	
	Lisans Öncesi (N=6)	Lisans (N=75)	Lisans Üzeri (N=19)	COVID Y.B (N=60)	Dahiliye Y.B (N=14)	Lisans Öncesi (N=6)	Lisans (N=75)	Lisans Üzeri (N=19)	COVID Y.B (N=60)	11-20 Yıl (N=15)		Lisans Öncesi (N=6)
Masaj bilme												
Evet	6(%100)	71(%94.6)	19 (%100)	60(%100)	13 (%92.8)	10 (%90.9)	7 (%46.6)	54 (%98.1)	27 (%93.1)	13 (%86.6)	1 (%100.0)	96 (%96)
Hayır	-	4(%5.4)	-	-	1 (%7.2)	1(%9.1)	8 (%53.4)	1 (%1.9)	2 (%6.9)	7 (%13.4)	-	4 (%4)
İstatistiksel analiz*												
Olasılık		p=0.708			$\chi^2=0.774$ p=0.000				$\chi^2=1.759$ p=0.780			
Masaj uygulama												
Evet	4(%66.6)	53(%70.6)	15(%78.9)	40 (%66.6)	11 (%78.5)	11 (%100)	10 (%66.6)	37(%67.2)	23 (%79.3)	10 (%66.6)	1 (%100.0)	72 (%72)
Hayır	2(%33.4)	22(%29.4)	4 (%21.1)	20 (%33.4)	3 (%21.5)	-	5 (%33.4)	18 (%32.8)	6 (%20.7)	4 (%33.4)	-	28 (%28)
İstatistiksel analiz		$\chi^2=3.913$ p=0.271			$\chi^2=28.173$ p=0.209				$\chi^2=2.158$ p=0.707			
Resim, müzik, dans terapi bilme												
Evet	6(%100)	56(%74.6)	15 (%78.9)	48 (%80.0)	12 (%85.7)	6 (%54.5)	11 (%73.3)	47(%85.4)	21 (%72.4)	8 (%53.3)	1 (%100.0)	77 (%77)
Hayır	-	19(%25.4)	4 (%21.1)	12 (%20.0)	2 (%14.3)	5 (%45.5)	4 (%26.7)	8 (%14.6)	8 (%27.6)	6 (%46.7)	-	23 (%23)
İstatistiksel analiz					$\chi^2=24.670$ p=0.368				$\chi^2=9.328$ p=0.053			
Resim, müzik, dans terapi uygulama												
Evet	3(%50)	28(%37.3)	15 (%78.9)	30 (%50.0)	8 (%57.1)	2 (%18.1)	3 (%20)	24 (%43.6)	15 (%51.7)	3 (%20)	1(%100.0)	43 (%43)
Hayır	3(%50)	47(%62.7)	4 (%21.1)	30(%50.0)	6 (%42.9)	9 (%81.9)	12 (%80)	31 (%56.4)	14 (%48.3)	11 (%80)	-	57 (%57)
İstatistiksel analiz					$\chi^2=25.726$ p=0.314				$\chi^2=5.648$ p=0.227			
Fitoterapi bilme												
Evet	5(%95)	61(%81.3)	14 (%73.6)	50 (%83.3)	13 (%92.8)	6 (%54.5)	11 (%73.3)	47 (%85.4)	20 (%68.9)	11 (%80)	1 (%100.0)	80 (%80)
Hayır	1(%5)	14 (%18.7)	5 (%26.4)	10 (%16.7)	1(%7.2)	5 (%45.5)	4(%26.7)	8 (%14.6)	9(%31.1)	3 (%20)	-	20 (%1.2)
İstatistiksel analiz					$\chi^2=25.492$ p=0.325				$\chi^2=3.407$ p=0.3441			
Fitoterapi uygulama												
Evet	2(%33.4)	30(%40)	13 (%68.4)	26 (%43.3)	8 (%57.1)	6 (%54.5)	5 (%33.4)	23 (%41.8)	14 (%48.3)	6 (%46.7)	1 (%100.0)	45 (%45)
Hayır	4(%66.6)	45(%60)	6(%31.6)	34 (%56.7)	6 (%42.9)	5 (%45.5)	10 (%66.6)	32(%58.2)	15 (%51.7)	8 (%53.3)	-	55(%55)
İstatistiksel analiz					$\chi^2=24.971$ p=0.352				$\chi^2=2.821$ p=0.588			
Olasılık		p=0.151										

TARTIŞMA

Geleneksel ya da tamamlayıcı tıp olarak adlandırılan uygulamalar, COVID-19 pandemisi boyunca hem halk tarafından hem akademik alanlarda oldukça fazla ilgi görmüş ve tedavi seçenekleri arasında kendine yer bulmuştur. Dünya genelinde ilaç ve aşı çalışmalarına devam edilirken, ülkemizde de insanlar bu virüsten korunmak amacıyla “alternatif” yöntemlere başvurmaktadır (Kaplan, 2020). Salgın döneminde halk sağlığını korumak için uygulanan karantina önlemleri bir güvenlik uygulaması olsa da bu dönemde egzersiz eksikliğinin, sağlıksız beslenme düzeninin, uyku bozukluğunun, anksiyete ve depresyon gibi olumsuz durumlara yol açabileceği gösterilmiştir. Bu nedenle GETAT müdahaleleri mevcut önleyici ve terapötik boşlukların nasıl kapatılabileceğini göstermektedir (Seifert ve ark., 2020).

Bağışıklık sistemi ile egzersiz, stres azaltma yöntemleri, sağlıklı beslenme, doğada zaman geçirme gibi olumlu yaşam tarzı faktörleriyle doğrudan ilişkilidir. Sosyal mesafe ve karantina önlemleri gibi kısıtlayıcı yaşam tarzı faktörleri nedeniyle dünyanın dört bir yanındaki insanlar karşılaştığı zorlukları basit önleyici araçlar ve kendi kendine müdahaleler yoluyla aşabilmektedir. Bu nedenle GETAT uygulamaları dünya çapında bireyler ve toplumlar arasında stres, korku, endişe ve depresyona neden olan COVID-19 krizi gibi olağanüstü bir durumda yaşam kalitesini iyileştirmek için kullanılabilir (Alschuler ve ark., 2020).

Bu çalışmada hemşirelerin %86'sının GETAT ile ilgili eğitim almadıkları, %68'inin eğitim almak istediklerini belirtildi. Büyük ve arkadaşları (2022) ailelerin COVID-19 döneminde çocukları için kullandıkları GETAT yöntemleri ilgili yaptıkları çalışmada, COVID-19 öncesi %61.1'nin bu yöntemleri kullanmadıkları ancak pandemi nedeni ile ailelerin çocuklarına %87.9'nun GETAT yöntemlerini kullandıkları saptanmıştır. Parlak ve Akgün Şahin'in (2023) COVID-19 döneminde yaşlı bireylerin GETAT yöntemlerini kullanmaları ile ilgili yaptıkları çalışmada pandemi döneminde yaşlıların %76.9'nun yöntemleri kullandıkları tespit edilmiştir. Hemşirelerin COVID-19'a yönelik tamamlayıcı tıp yöntemlerine karşı tutumunun belirlenmesi amacıyla Türkiye genelinde yaptıkları çalışmada tamamlayıcı tıp yöntemlerini kullanım durumu düşük çıkmıştır (Gör ve Duru Aşiret, 2022). COVID-19'a karşı aşı ve ilaç tedavi kullanım durumlarının sınırlı olmasından dolayı GETAT yöntemleri kullanmaya yönelmelerine neden olabileceği düşünülmektedir.

Tian ve arkadaşlarının (2020) Çin'de yapmış oldukları bir çalışmada 18 yaş altı ve 50 yaş üstündeki eğitim seviyeleri düşük olan bireylerin psikotik semptomlarının daha fazla olduğu saptanmıştır. Yaşlı bireyler ölüm korkusu gençlere göre daha yoğun yaşadıklarından dolayı dünya genelinde milyonlarca kişinin mortalitesine sebep olan bu virüse yakalanmaktan da korkmaktadırlar. Bunun sonucunda da yaşlı kesimde odaklanılması gereken ciddi psikolojik semptomlar görülmektedir.

Psikolojik stres ayrıca bağışıklık sistemini de bozan ve özellikle IL-6 gibi artan proinflatuar sitokinlerle ilişkilidir (Alschuler ve ark., 2020). Meditasyon, nefes egzersizleri, rehberli imgeleme vb. gibi çeşitli farkındalık teknikleri stresi azaltmaktadır.

Bu süreçte sosyo kültürel, toplumsal ve ekonomik farklılıklar göz önünde bulundurularak bilgilendirmelerin çevrim içi ya da medya (televizyon, internet) aracılığıyla pek çok kanaldan sağlanması daha etkili sonuçlar doğurabilmektedir (Tian ve ark., 2020). Yapılan çalışmada da hemşirelerin %48'inin gevşeme tekniklerini ve meditasyon uygulamasını, %43'ünün resim, sanat ve dans terapisini uyguladıkları görülmektedir.

Geleneksel Çin Tıbbı'nda kullanılan bazı tıbbi bitkiler virüslerin hücre duvarına tutunmasını ve hücre içine girmesini engellemekte, sinsisyal formasyonu baskılamakta, solunum yolları inflamasyonunu azaltmakta, interferon sekresyonunu ve immün sistem stimülasyonunu sağlamaktadır (Uçar ve ark., 2020). Bitki ve özlelerinden elde edilen bazı bileşikler özellikle flavanoidlerin; quercetin,

silimarin, polifenolik bileşik olan glisirizin ve kurkuminin antiviral özelliklere sahiptir. Yapılan bazı çalışmalarda zerdaçalın içinde bulunan kurkuminin dozunda kullanıldığında SARS- Koronavirüsün üremesini engellediği tespit edilmiştir (Uçar ve ark., 2020).

Kamıtlar, anti-viral ve anti-bakteriyel olarak yaygın kullanılan biber, zencefil, kimyon ve kişniş tohumları gibi çeşitli bitki ürünleri veya özlerinin ayurvedik ilaç hazırlamada kullanıldığını göstermiştir (Charan ve ark., 2021). Yapılan çalışmalarda COVID-19' dan korunmak için insanların zencefil ve zerdeçalın kuru formlarını tükettikleri belirtilmiştir (Kaplan, 2020; Nugraha ve ark., 2020). Konakci ve ark. (2020) nın yapmış oldukları çalışmada, haberde bahsedilen tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemlerinin yüzde 77,5'i biyolojik temelli (bitkisel ürünler, gıda, vitaminler, mineraller ve probiyotikler, çaylar vb.) olduğu saptanmıştır (Konakci ve ark., 2020). Bu çalışmada da hemşirelerin %45'inin bitkisel tedavi uyguladıkları tespit edilmiştir. Literatürde yaşlı bireylerin en fazla tercih ettikleri GETAT yönteminin bitkisel ürünler (%92.3) olduğu ve en fazla tüketilen ürünlerin sırasıyla kuşburnu çayı (%28.0), ısırgan otu (25.9) ve adaçayı (22.4) olduğu belirtilmiştir (Parlak ve Akgün Şahin, 2023). Suudi Arabistan'daki bir araştırmada ise katılımcıların %34,4'ü çiğ sarımsak yemenin bağışıklığı artırdığına ve COVID-19'a yakalanma şansını azalttığına inandıklarını belirtmişlerdir (Alyami ve ark., 2020). Elde edilen veriler literatürle paralellik göstermektedir.

Aromaterapi, dünya çapında hızla büyüyen bir tamamlayıcı terapidir ve yüzlerce yıllık bir doğaya dönüş yöntemidir. Geleneksel aromaterapinin teorik temeli, insanın organik bir bütün olduğuna inanan geleneksel Çin tıbbının bütünsel kavramıdır. Tedavi esas olarak hem koku (soluma) hem de doğrudan temas (cilt yoluyla emilim) yoluyla insan vücudundaki Yin ve Yang dengesinin ayarlanmasına dayanır (Farrar ve Farrar, 2020; Zhang ve ark., 2021). Klinik aromaterapide kullanılan aromatik kokular ve yağlar ağrı, bulantı, kusma, anksiyete, depresyon, stres, uykusuzluk, demans ile birlikte ajitasyon, kanser ağrısı ve yaşam sonu semptomları gibi semptomların yönetiminde faydalı olabilmektedir (Farrar ve Farrar, 2020). Ayrıca uçucu yağların antienflamatuar, immünomodülatör, bronkodilatör ve antiviral özelliklere sahip olduğu uzun zamandır bilinmektedir ve Sars-Cov-2 virüsüne karşı etkinliği olduğu ileri sürülmektedir (Çelik ve ark., 2021). COVID-19 pandemisi sırasında aromaterapi ile gevşeme terapisi uygulamanın toplumsal kaygısı üzerindeki etkisini değerlendiren bir çalışmada aromaterapi ile gevşeme egzersizleri uygulamanın daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Saputri ve ark., 2021). Yapılan başka bir çalışmada okaliptol ve içeriği zengin olan uçucu yağların veya karışımların, koronavirüslerin neden olduğu hafif ve komplike olmayan enfeksiyonları olan hastaların semptomatik iyileşmesi için bütüncü bir çare olarak kullanılabilirdiği yönündedir (Valussi ve ark., 2021). Yapılan çalışmada da hemşirelerin %19'unun aromaterapi uygulamalarını kullandıkları belirlenmiştir.

Yoga, sağlığı geliştirici ve sağlıklı yaşam yaratan yönleri nedeniyle dünya çapında memnuniyetle karşılanmaktadır. Otuz yılı aşkın bir süredir yapılan araştırmalar, meditasyon dahil yoga uygulamalarının, stres seviyelerini azaltarak ve sağlıklı yaşam tarzını teşvik ederek bulaşıcı olmayan hastalıklarda homeostazi sağlamadaki etkinliğini göstermiştir.

Zihin ve bedenin birbirine bağlılığı ve dengesizliklerin düzeltilmesi, bireylerin sağlığı için bütünsel bir çerçeve sağlamak amacıyla yoğun bir şekilde araştırılmıştır (Nagendra, 2020). Yapılan kapsamlı çalışmalar, kişiye özel sistematik asana uygulamalarının, özel pranayamaların, meditasyonun ve mantraların vücutta geniş spektrumlu bir bağışıklık oluşumu sağlayabileceğini, böylece viral enfeksiyonun önlenebileceğini ve/veya virülansı azaltabileceğini bildirmiştir.

Yapılan bir çalışmada, Asanaları, gevşeme tekniklerini, nefes egzersizlerini ve meditasyonu içeren entegre yoganın müdahale grubunda tüberküloz tedavisine ek olarak kontrol grubuna kıyasla daha erken ($p < 0.05$) balgam negatifliği elde etmedeki etkinliği tespit edilmiştir. Aynı şekilde COVID-19 hastalarında standart tedaviye ek olarak uygulanan yoga egzersizlerinin iyileşmeyi

hızlandırdığı bildirilmiştir (Nagendra, 2020)

COVID-19 enfekte hastaya standart tedaviye ek olarak Ayurveda ve yoganın birlikte kullanıldığı bir çalışmada hastanın semptomlarının 2 gün içerisinde %75 'inin azaldığı, 9 gün içerisinde de semptomlarında tamamen rahatlama olduğu bildirilmiştir (Mishra ve ark., 2021). Yapılan çalışmada hemşirelerin %21 'inin Yoga yaptığı tespit edilmiştir. Sonuçlar literatür ile benzerlik göstermektedir.

Ayrıca, literatürde COVID-19 hastaları için yoga ve ayurveda uygulamaları birlikte kullanılabilirken, yapılan çalışmada COVID-19 hastaları için sadece masaj, müzik ve teropatik dokunuş uygulamalarının yapıldığını görmekteyiz. Bunun ilgili yönetmelikler gereği hemşirelerin uygulama alanlarının kısıtlanmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, hemşirelerin genelinin GETAT yöntemlerini çok az bildiklerini ve uyguladıklarını ancak COVID-19 nedeniyle medikal yöntemlere ek olarak GETAT yöntemlerinden bildiklerini uygulamaya başladıkları ortaya çıkmıştır. Bu sebeple GETAT uygulamaları ile ilgili daha fazla literatür çalışmaları yapmaları ve hemşirelik bakımında GETAT yöntemlerini entegre ederek bakım uygulamaları önerilmektedir.

SINIRLILIKLAR

Bu çalışmanın sonuçları büyük ve heterojen popülasyondan rastgele seçilmiş 100 bireyin verdiği yanıtlarla sınırlıdır. Anket sorularının kapalı uçlu olması çalışmada kısıtlılık yaratan başka bir durumdur. Bu sebeple araştırmadan elde edilen bulgular tüm hemşirelere genellenemez.

Etik Onay

Araştırmanın yapılabilmesi için Nevşehir Hacı Bektaş-i Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay (Ek-IV; 14.07.2021/ Karar No: 277) alındı.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek

Finansal destek yoktur.

Yazar Katkıları

Tasarım: D.T., H.Y., M.B., Veri toplama veya veri girişi yapma: H.Y., Analiz ve yorum: D.T., H.Y., M.B., Literatür tarama: D.T., H.Y., Yazma: D.T., H.Y.

KAYNAKLAR

- Alschuler, L., Weil, A., Horwitz, R., Stamets, P., Chiasson, A. M., Crocker, R., & Maizes, V. (2020). Integrative considerations during the COVID-19 pandemic. *Explore (New York, NY)*, 16(6), 354-356. <https://doi.org/10.1016/j.explore.2020.03.007>
- Alyami, H. S., Orabi, M. A., Aldhabbah, F. M., Alturki, H. N., Aburas, W. I., Alfayez, A. I., Alharbi, A. S., Almasuood, R. A., & Alsuhaybani, N. A. (2020). Knowledge about COVID-19 and beliefs about and use of herbal products during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study in Saudi Arabia. *Saudi Pharmaceutical Journal*, 28(11), 1326-1332. <https://doi.org/10.1016/j.jsps.2020.08.023>

- Büyük, E. T., Uzşen, H. , Koyun, M. , Lezgioglu, H. , Sarı, T. & Çakır, Z. (2022). Ailelerin COVID-19 Pandemisi Sürecinde Çocuklarının Sağlığını Korumak Ve Geliştirmek İçin Başvurdıkları Geleneksel Tamamlayıcı Alternatif Tedavi Yöntemleri (GETAT). *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 99-112. <https://doi.org/10.47115/jshs.977475>
- Charan, J., Bhardwaj, P., Dutta, S., Kaur, R., Bist, S. K., Detha, M. D., Kanchan, T., Yadav, D., Mitra, P., & Sharma, P. (2021). Use of complementary and alternative medicine (CAM) and home remedies by COVID-19 patients: a telephonic survey. *Indian Journal of Clinical Biochemistry*, 36(1), 108-111. <https://doi.org/10.1007/s12291-020-00931-4>
- Çelik, M. Y., Sungur, M., & Karasu, F. (2021). Çocuklarda uygulanan tamamlayıcı tedavi yöntemleri ve COVID-19. *Yaşam Boyu Hemşirelik Dergisi*, 2(1), 85-105. <https://lnursing.com/files/lnursing/d0b6d6ba-12f7-4d10-941a-dfaee7765bb0.pdf>
- Farrar, A. J., & Farrar, F. C. (2020). Clinical aromatherapy. *The Nursing Clinics of North America*, 55(4), 489-504. <https://doi.org/10.1016/j.cnur.2020.06.015>
- Ganguly, S., & Bakhshi, S. (2020). Traditional and complementary medicine during COVID-19 pandemic. *Phytotherapy Research*, 34(12), 3083. <https://doi.org/10.1002%2Fptr.6828>
- Gör, F. & Duru Aşiret, G. (2022). Hemşirelerin COVID-19'a yönelik tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanım durumu ve tutumu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 15(2), 117-127. <https://doi.org/10.46483/deuhfed.960498>
- Kahraman, A., & Kırkan, Ç. (2020). Pediatri hemşirelerinin geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına yönelik bilgi ve tutumlarının incelenmesi. *Journal of Traditional Medical Complementary Therapies*, 3(1), 32-39. <https://doi.org/10.5336/jtracom.2019-72348>
- Kaplan, M. (2020). Covid-19: Küresel salgın sürecinde geleneksel ve tamamlayıcı tedavi uygulamaları. *Milli Folklor*, 16(127), 35-45. <https://dergipark.org.tr/en/pub/millifolklor/issue/56908/772153>
- Konakci, G., Uran, B. N. O., & Erkin, O. (2020). In the Turkish News: Coronavirus and “Alternative & complementary” medicine methods. *Complementary Therapies in Medicine*, 53, 102545. <https://doi.org/10.1016/j.ctim.2020.102545>
- Köse E., Ekerbiçer H. Ç., & Erkorkmaz Ü. (2018). Complementary, alternative and conventional medicine attitude scale: Turkish validity reliability study. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(4), 726-736. <https://doi.org/10.31832/smj.478148>
- Liu, M., Gao, Y., Yuan, Y., Yang, K., Shi, S., Zhang, J., & Tian, J. (2020). Efficacy and safety of integrated traditional chinese and western medicine for corona virus disease 2019 (COVID-19): A systematic review and meta-analysis. *Pharmacological Research*, 158, 104896. <https://doi.org/10.1016/j.phrs.2020.104896>
- Mishra, A., Bentur, S. A., Thakral, S., Garg, R., & Duggal, B. (2021). The use of integrative therapy based on yoga and ayurveda in the treatment of a high-risk case of COVID-19/SARS-CoV-2 with multiple comorbidities: A case report. *Journal of Medical Case Reports*, 15(1), 1-12. <https://doi.org/10.1186/s13256-020-02624-1>
- Mutlu, O., Uygun, İ., & Erden, F. (2020). Koronavirüs hastalığı (COVID-19) tedavisinde kullanılan ilaçlar. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 167-173. <https://doi.org/10.30934/kusbed.761170>
- Nagendra, H. R. (2020). Yoga for COVID-19. *International Journal of Yoga*, 13(2), 87-88. https://doi.org/10.4103/ijoy.IJOY_27_20
- Nugraha, R. V., Ridwansyah, H., Ghozali, M., Khairani, A. F., & Atik, N. (2020). Traditional herbal medicine candidates as complementary treatments for COVID-19: A review of their mechanisms, pros and cons. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*, 2020, 1-12. <https://doi.org/10.1155/2020/2560645>

- Parlak, A. G., & Akgün Şahin, Z. (2023). COVID-19 pandemisinde yaşlı bireylerin kullandıkları geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemlerinin belirlenmesi: Tanımlayıcı kesitsel araştırma. *Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi*, 6(1), 40-47. <https://doi.org/10.5336/jtracom.2022-92559>
- Paudyal, V., Sun, S., Hussain, R., Abutaleb, M. H., & Hedima, E. W. (2021). Complementary and alternative medicines use in COVID-19: A global perspective on practice, policy and research. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 18(3), 2524-2528. <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2021.05.004>
- Saputri, M. E., Lubis, R., & Pamela, D. N. (2021). The effect of relaxation therapy with aromatherapy on community anxiety during the COVID-19 pandemic in cikaret village, West Java in 2020. *STRADA: Jurnal Ilmiah Kesehatan*, 10 (1), 1250-1259. <https://doi.org/10.30994/sjik.v10i1.781>
- Seifert, G., Jeitler, M., Stange, R., Michalsen, A., Cramer, H., Brinkhaus, B., Esch, T., Kerckhoff, A., Paul, A., Teut, M., Ghadjar, P., Langhorst, J., Häupl, T., Murthy, V., & Kessler, C. S. (2020). The relevance of complementary and integrative medicine in the COVID-19 pandemic: A qualitative review of the literature. *Frontiers in Medicine*, 7, 946. <https://doi.org/10.3389/fmed.2020.587749>
- Sendhilkumar, M., & Manickam, P. (2022). Reactions from traditional medical systems to COVID-19 outbreak: Time to tread cautiously. *Journal of Ayurveda and Integrative Medicine*, 13(1), 100315. <https://doi.org/10.1016/j.jaim.2020.04.004>
- Shankar, A., Dubey, A., Saini, D., & Prasad, C. P. (2020). Role of complementary and alternative medicine in prevention and treatment of COVID-19: An overhyped hope. *Chinese Journal of Integrative Medicine*, 26(8), 565. <https://doi.org/10.1007/s11655-020-2851-y>
- Soveri, A., Karlsson, L. C., Antfolk, J., Lindfelt, M., & Lewandowsky, S. (2021). Unwillingness to engage in behaviors that protect against COVID-19: The role of conspiracy beliefs, trust, and endorsement of complementary and alternative medicine. *BMC Public Health*, 21(1), 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10643-w>
- Tian, F., Li, H., Tian, S., Yang, J., Shao, J., & Tian, C. (2020). Psychological symptoms of ordinary Chinese citizens based on SCL-90 during the level I emergency response to COVID-19. *Psychiatry Research*, 288, 112992. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112992>
- Tillu, G., Chaturvedi, S., Chopra, A., & Patwardhan, B. (2020). Public health approach of ayurveda and yoga for COVID-19 prophylaxis. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 26(5), 360-364. <https://doi.org/10.1089/acm.2020.0129>
- Uçar, D., Tayfun, K., Müslümanoğlu, A. Y., & Kalaycı, M. Z. (2020). Koronavirus ve fitoterapi. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbi Dergisi*, 1(2), 49-57. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1096245>
- Valussi, M., Antonelli, M., Donelli, D., & Firenzuoli, F. (2021). Appropriate use of essential oils and their components in the management of upper respiratory tract symptoms in patients with COVID-19. *Journal of Herbal Medicine*, 28, 100451. <https://doi.org/10.1016/j.hermed.2021.100451>
- Zhang, Q., Zhang, K., Zhang, M., & Liu, X. (2021). Application of traditional chinese aromatherapy in the prevention and treatment of COVID-19. *International Journal of Clinical and Experimental Medicine Research*, 5(1), 83-88. <http://www.hillpublisher.com/journals/ijcemr/>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: The coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic, caused by the novel coronavirus or severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2), affected the whole world and caused significant morbidity and mortality (Charan ve ark., 2021; Ganguly ve Bakhshi, 2020). There is a period in which modern medicine has not yet found a cure, and while drug and vaccine studies continue, people in our country, as well as all over the world, seek and apply for "alternative" ways/methods to protect themselves from the virus. Studies have also reported that people consume dry forms of ginger and turmeric to protect themselves from COVID-19 (Charan ve ark., 2021; Ganguly ve Bakhshi, 2020). It has been stated that there are body practices (yoga, meditation, breathing exercises, imagery, etc.). There is a period in which modern medicine has not yet found a cure, and while drug and vaccine studies continue, people in our country, as well as all over the world, seek and apply for "alternative" ways/methods to protect themselves from the virüs (Charan ve ark., 2021; Ganguly ve Bakhshi, 2020). Thus, more health professionals have started to deal with and work on this issue. Knowing the use of traditional and complementary medicine practices, knowing the scientific aspect, the situations where it can be applied and not applied, and counseling the patient on this issue will help nurses to solve the health problem or prevent negative situations. This study was designed to prevent intensive care nurses from COVID-19 disease or to determine their protective practices with the Traditional and Complementary Medicine (TCM) methods applied during the treatment process of the disease.

Method: In the data collection process, the participants were reached via WhatsApp, e-mail and personal relations, using an online questionnaire (Google Form). The nurses participating in the research filled out the questionnaire via a computer or smart phone that could open the website link. The questionnaire was sent in the form of an invitation letter stating that the purpose of the research, the data will be presented on a confidential basis and participation in the research is voluntary. At the beginning of the questionnaire, there was an item about consenting to participate in the research, and data were collected from the nurses who agreed to participate in the research. In the first part of the questionnaire, which consists of two parts, there are five questions including the age, gender, education level, chronic disease history of the nurses and the length of time they worked in the intensive care units. The section of the Questionnaire for Traditional and Complementary Medicine Applications was created based on the literature. In this chapter; It consists of questions to determine the training of intensive care nurses about traditional and complementary medicine practices, the knowledge and use of traditional and complementary medicine practices, the TCM applications that are frequently used in intensive care units, and the TCM applications used by intensive care nurses in the COVID-19 process. Ethics Committee approval (Annex-IV; 14.07.2021 / Decision No: 277) and participant approval were obtained in order to conduct the research.

Results: The mean age of the nurses participating in the study was 28.9 ± 4.5 , 73% of them were female and 75% of them had a bachelor's degree. While 84.0% of the nurses work for 1-10 years, the percentage of those working in intensive care units for 1-5 years is 75.0. While the percentage of those who stated that they did not receive any training on GETAT is 86.0, the percentage of those who want to receive training on this subject is 68.0. The nurses 88% of used acupuncture, 62% aromatherapy, 80% ozone therapy, 41% bioenergy, 85% relaxation techniques, 83% hydrotherapy/spa, 79% hypnosis. 90% know prayer/prayer practice, 96% massage, 41% reflexology, 77% know painting, music, dance therapy, 56% know therapeutic touch, 77% yoga, 80% phytotherapy. 16 applied acupuncture, 19% aromatherapy, 25% ozone therapy, 11% bioenergy, 49% relaxation techniques, 37% hydrotherapy/spa, 6% hypnosis, 70% i use prayer/prayer practice, 72% massage, 13% reflexology, 43% painting, music, dance therapy, 26% therapeutic touch, 21% yoga, 45% phytotherapy. Nurses participating in the study; stated that they applied massage (29.0%), ozone therapy (27.0%), music (14'0%) and therapeutic touch (10.0%) for intensive care patients. They stated that they used herbal treatments (23.0%), ozone therapy (16.0%), aromatherapy (8.0%) and yoga (3.0%) during their Covid period. It is seen that 84.2% of the nurses who know aromatherapy and 52.6% of the nurses who apply aromatherapy have postgraduate education ($p<0.001$). Although all of the nurses working in Covid 19 intensive care units (100.0%) knew massage ($p=<0.001$); It was found that there was no significant difference between the place of work and massage ($p>0.05$).

Discussions: In this study, which we conducted to determine the use and attitude of the nurses who are at the forefront of the fight against the COVID-19 epidemic, it was determined that the rate of use of complementary treatment methods was low, but they showed a positive attitude towards complementary treatment methods

(Kaplan, 2020). Today, it has been determined that herbal methods, aromatherapy and relaxation techniques that people can easily obtain in symptom management or prevention of many diseases are the most frequently preferred complementary treatment methods by nurses (Farrar ve Farrar, 2020; Zhang ve ark 2021). The knowledge and attitudes of nurses about the use of complementary therapy methods may not have been clarified because there is not enough research in the literature examining the effects of complementary therapy methods on the prevention and symptom management of COVID-19. However, there are benefits of many complementary treatment methods in the prevention of COVID-19 in the written and visual media.

Conclusions: For this reason, many people unconsciously use these methods and may face many side effects. In this process, it is important for nurses to include the known effects and side effects of complementary therapy methods and the results of evidence-based research on this subject in their education. It is recommended to carry out further studies specifically investigating the effects and side effects of complementary therapy methods on the symptom management of COVID-19.